

Az igény vezette állománygyarapítás és a gyűjteményi "egyensúly" kérdése

Az állományfejlesztés a tényleges kölcsönzések adataira támaszkodik, nem pedig az egyes szakterületek várható használóinak számát vagy a könyvtár korábbi hagyományait veszi alapul. Ezt a gyakorlatot támasztja alá az egyetemi tanszemélyzet kölcsönzéseinek szakterületenkénti elemzése is, amely szerint az ő kölcsönzéseik többsége kívül esik saját szakterületük szorosabban vett szakirodalmán. Nincs tehát egyenes összefüggés az egyes szakterületeken várható kölcsönzők száma és az érintett irodalom használata között. Ez újlag megerősíti a tételt: a gyakorlatnak inkább a tényleges körülményekhez és igényekhez kell igazodnia, semmint valamiféle ideális relevanciára törekednie.

Az állományfejlesztés és a gyűjteményé szervezés "egyensúlya" legfeljebb csak abban "sérül meg", hogy a közvetlen használatra egyáltalán nem vagy csak csekély mértékben számot tartható műveket feláldozzák a nagyobb használatra számító művek beszerzésének "oltárán".

Az igény vezette állománygyarapítás és a kutatás kérdése

Az a feltevés, hogy a fenti állománygyarapítási módszer nem gondoskodik kellőképpen a jövő kutatási szükségleteiről, voltaképpen nem cáfolható meg teljesen. Érdemes tehát megvizsgálni azokat az érveket, amelyek felhozhatók ez ellen az aggály ellen, mert csak ezek győzhetik meg a kételkedőket, hogy a kutatás szempontjából esetleg jelentkező veszteségek nem elfogadhatatlan mértékűek.

A kutatók által ténylegesen kölcsönzött dokumentumok vizsgálata jó adatokat szolgáltat a vitás kérdés megválaszolásához. Egy adott napon jegyzékbe vették az egyetemi oktató- és kutatószemélyzet, valamint a doktori vizsgára készülő hallgatók részére kikölcsönzött 6000 könyvet, és azt 50 szakcsoport szerinti bontásban különféle elemzéseknek vetették alá. Különös figyelmet fordítottak azokra a művekre, amelyeket feltehetően érintett volna, ha

az új szerzeményezési politika már korábban is érvényben lett volna. Az elemzések kimutatták, hogy a nagyon ritkán használt könyveket a kutatók is feltétebb ritkán igénylik.

A kutatói érdeklődés ellenpróbájaként, a nagyobb használatnak kitett és a kutatóknak rövid időre kikölcsönzött könyveket is bevonták az elemzésbe. Megállapíthatták, hogy a kutatói kölcsönzések mintegy fele a nagyon frekvenciált művek közül származik (esetükben az egy kötetre eső kölcsönzési átlag eléri vagy meghaladja évenként a 4-et).

Bár ez az elemzés igazolja a végrehajtott változtatások indoklását, de — s ezt hangsúlyozni kell — nem menti fel a könyvtárat attól, hogy alaposan megvizsgáljon minden olyan körülményt, amely az általános elv alkalmazását nem teszi elfogadhatóvá.

További ellenvetés lehet a kutatói érdekek védelmében, illetve az új állományfejlesztési törekvésekkel szemben, hogy a módszer az új beszerzéseket helyezi előtérbe, amit a kutatói használat nem támaszt kellőképpen alá. Ezzel szemben tény, hogy a kutatók kölcsönzési gyakorlatában a legújabb publikációk túlsúlya a vártnál jóval nagyobb. Az ugyan még nem volt meglepő, hogy a nyelvészetben, a biokémiában és az orvostudományban a kutatói kölcsönzéseknek több mint 90%-a az 1970 után megjelent művekre vonatkozott, az azonban már nem volt várható, hogy — három szakterület (vallás, a fizika részterületei, angol) kivételével — valamennyi szakterületen az összes kölcsönzésnek több mint a fele volt új keletű irodalom. Általában elmondható, hogy a kurrens beszerzések a jövő szempontjából is megállják a helyüket, s előreláthatóan segíteni, nem pedig akadályozni fogják a kutatást 10 év múlva is.

/PEASGOOD, A. N.: Towards demand-led acquisition? Experiences in the University of Sussex Library. = *Journal of Librarianship*, 18. köt. 4. sz. 1986. p. 242—256./

(Balázs János)

A könyvtári rutinfeladatok és a vezetési információs rendszer

A *Birminghami Politechnikum könyvtárának* (Birmingham Polytechnic Library) technikai szolgálatok osztálya (Technical Services Section) évek óta rendszeresen jelentéseket készít tevékenységéről. Ezek korábban manuálisan gyűjtött és

elemzett adatok alapján készültek, az utóbbi években azonban ezen a téren is szerepet kapott a számítógépesítés és ennek kapcsán az ún. vezetési információs rendszer (management information system = MIS) megvalósítására irányuló törekvés is.

A könyvtár technikai szolgálatai

Az egyetem és könyvtárai a város több pontján lévő épületben működnek; a technikai szolgálatok osztálya az egyetem központi épülettömbjében kapott helyet. A könyvek és az időszaki, illetve sorozati kiadványok beszerzését és katalogizálását központilag ez az osztály végzi, de ellátja a központi könyvtár, valamint az intézeti és tanszéki könyvtárak pénzügyi gazdálkodásával kapcsolatos nyilvántartási és ellenőrzési feladatokat is. Az audiovizuális anyagok és zeneművek beszerzését, katalogizálását az érintett könyvtárak maguk végzik. Bár nem tartozik szorosan az osztály tevékenységéhez, egész sor olyan speciális feladattal is foglalkozik, amelyek jelentős tervezőmunkát és anyagi erőforrást igényelnek (pl. szervezeti egységek költöztetése, összevonása, automatizálási tervek kidolgozása és megvalósítása).

A vezetési információs rendszer lényeges vonásai

A vezetési információs rendszer gyűjti és elemzi a működő rendszerekre vonatkozó adatokat, hogy a vezetőket segítse döntéseik meghozatalában, a tervezőmunkában, továbbá a tevékenységek ellenőrzésében. Az adatok gyors hozzáférhetősége, pontossága, időszerűsége és olyan formában való rendelkezésre bocsátása, hogy segítsék a problémák megértését és cselekvésre ösztönözzenek, lényeges elemei az ilyen tájékoztatási rendszereknek [1].

G. A. Gorry és M. S. C. Morton a döntéshozatalnak kétdimenziós rendszerelméletét dolgozták ki, amely a vezetők információs szükségleteit világítja meg [2]. Más szerzőkkel is egyetértve, az egyik dimenzióban a döntésnek három lehetséges szintjét különböztetik meg: művelet-ellenőrzés, az irányítási, illetve taktikai ellenőrzés és a stratégiai tervezés. A másik dimenzió a döntések típusával kapcsolatos: strukturált, félig strukturált és nem strukturált döntés, attól függően, hogy milyen mértékben határozhatók meg, illetve számszerűsíthetők a döntéshez szükséges elemek [3–7]. A két dimenzió egymással való kapcsolatát az 1. táblázat szemlélteti.

A vezetési tájékoztatási rendszerek egyrészt a strukturált és félig strukturált típusú döntések, másrészt pedig a művelet-ellenőrzési, továbbá az irányítási, illetve taktikai ellenőrzési szintű döntések meghozatalához nyújtanak közvetlen segítséget, de fontos összefüggésekre hívhatják fel a figyelmet a nem strukturált döntésekkel, valamint a stratégiai tervezéssel kapcsolatos döntések előkészítése kapcsán is.

1. táblázat
Gorry és Morton döntéshozatali rendszerének értelmezése a könyvvásárlással kapcsolatban

Döntés-típusok	Művelet-ellenőrzés	Döntésszintek	
		Irányítás-ellenőrzés	Stratégiai tervezés
Strukturált döntés	Áremelés elfogadása	Költségvetés felosztása	Rendelési terminálok elhelyezése
Félig strukturált döntés	Könyvkereskedő kiválasztása	Jövőbeli igények kielégítésének mérlegelése	Központi/decentralizált könyvrendelés eldöntése
Nem strukturált döntés	Válogatás a szükségletek kielégítésére	Személyzet motiválása	Állományfejlesztési politika meghatározása

A Birminghami Politechnikum könyvtárának tapasztalatai

Az osztály – a pénzügyi nyilvántartás mellett – három területen tért rá az automatizált vezetési információs rendszer kiépítésére: a monográfiák szerzeményezése, az időszaki kiadványok, illetve sorozatok beszerzésére, továbbá a kategorizálás terén. Az évenként beszerzett és katalogizált monográfiák száma mintegy 12 000 kötet, az időszaki/sorozati kiadványoké pedig 2300 cím.

A könyvtár részt vesz a birminghami könyvtárak együttműködése keretében kialakított gépesítési programban (Birmingham Libraries Co-operative Mechanisation Project = BLCMP), és ennek online címléírasi rendszerét alkalmazza tanulmányi anyaga katalogizálására. 1983 óta alkalmazza a BLCMP online monográfiászerzeményezési rendszerét is. Az időszaki, illetve sorozati kiadványok beszerzésével kapcsolatos rendelési és elszámolási feladatok egy részét már automatizálták, de a műveletek nagyobbik részét még továbbra is manuálisan végzik.

Az osztály létszáma (teljes munkaidőre átszámítva) 3,1 szakképzett és 7,2 adminisztratív munkaerő. Az utóbbiak közül mintegy 1,5 dolgozó feladata a vezetési információ; a beérkező számlák elszámolásával és könyvelésével járó feladatok mellett elvégzik az alább leírt elemzéseket is. Két CAL-PC típusú mikroszámítógépet használnak, amelyek be vannak kapcsolva az egyetem miniszámítógéphálózatába. Ezeket a 8/16 bites mikroszámítógépeket a könyvtár szövegfeldolgozásra, online keresésre, kis gyűjtemények indexelésére, a rövid időre kölcsönözhető állomány katalógusának készítésére és adatbázis-kezelési feladatokra alkalmazza.

Az adatok kezelésének összefoglaló áttekintése

<i>Mérés tárgya</i>	<i>Gyűjtött adat</i>	<i>Adattárolás/ kezelés</i>	<i>Adatgyűjtés kezdete/ automatizálás éve</i>
<i>Monográfiabeszerzés</i>			
Rendelés/teljesítés mértéke	Rendelt és megkapott kötetek, címek	BLCMP-BOSS és vezetési információs programcsomag	1973/1984
Részletes pénzforrás-elszámolás	Lekötött és tényleges kiadás	BLCMP-BOSS és vezetési információs programcsomag	1981/1983
Könyvkereskedői teljesítés	Rendelés, szállítás vagy meghiúsulás jelzésének kelte	Rögzítés mikroszámítógéppel, továbbítva az egyetemi számítógéphez SPSS-elemzésre	1978/1983
<i>Monográfiák katalogizálása</i>			
Teljesítménymérések	Elkészített/kiegészített felvételek	BLCMP havi jelentések és manuális táblázatok	kb. 1973
	Elhelyezésre átadott kötetek; speciális program szerint újrakatalogizált kötetek	Rögzítve Multiplannal mikroszámítógépen	1973/1983
Kisérőkarton elemzése	Beérkezés, katalogizálás, továbbítás kelte a könyvek 10%-át illetően	Rögzítve, InfoStarral, továbbítva egyetemi számítógéphez SPSS-elemzésre	kb. 1978/1983
<i>Időszakil/ sorozati kiadványok beszerzése</i>			
Rendelés/teljesítés mértéke	Beérkezett füzetek/címek	Rögzítve Multiplannal mikroszámítógépen	1985
Részletes pénzforrás-elszámolás	Információk az előfizetéstől és a tényleges kiadásról, előrejelző becsléssel	Rögzítve és kezelve InfoStarral	1984
<i>Pénzügyi ellenőrzés</i>			
Részletes rendelési számadás	Információ minden nem nyomdatermék rendeléséről a lekötött és tényleges kiadással	Rögzítve és kezelve Multiplannal mikroszámítógépen	1973/1983
Összesítő pénzforrás-elszámolás	A fenti információkról 4 hetenkénti összesítés	Készül Multiplannal mikroszámítógépen	1973/1983

Mind a hardvert, mind a szoftvert nagymértékben egységesítették.

A szoftver megválasztásánál a fő cél az volt, hogy mind a szakképzett, mind az adminisztratív dolgo-

zók tudjanak flexibilis jelentéseket előállítani a rendszer segítségével anélkül, hogy megtanulnák a programnyelvet. A könyvtár Multiplan táblázatkezelő programcsomagot és InfoStar adatbázisrend-

szert alkalmaz a vezetési információk jelentések előállításához. Az adatokat bizonyos esetekben az egyetem miniszámítógépéhez továbbítják, és ott a Statistical Package for Social Sciences (SPSS) szoftver alkalmazásával elemzik. Az osztályon gyűjtött adatok jellegét, tárolását és kezelését a 2. táblázat mutatja be.

A táblázat adatainak négy területen való vizsgálata hasznos: az input/output, az elszámolás, a könyvkereskedők teljesítménye és az ún. kísérőkartonok terén.

Az *input/output* vizsgálata voltaképpen a szám-szerűsíthető elvárások és a ténylegesen elért eredmények elemzéséből áll. Az adatokat viszonylag könnyű rögzíteni, azonban manuális technikával nehéz a gyakran hosszú számoszlopok alapján a felvetett kérdésekre gyors és pontos választ adni. Ezt a számítógépesítés lényegesen megkönnyíti és a Multiplan táblázatkezelő programcsomag alkalmazása lehetővé teszi a számadatoknak a kívánt szempontok szerinti elemzését. A könyvtár változó anyagi ellátottsága miatt a tervezőmunka szerepe megnőtt, amit csak hangsúlyoz az osztályon belüli rugalmas munkaszervezés követelménye, valamint a szükségessé váló változtatások következményeinek ellenőrzése. A vezetői megbeszélések kéthetenként értékelik a helyzetet, hogy rövid távon is gondoskodjanak a személyzet optimális foglalkoztatásáról.

A *pénzügyi gazdálkodás* feladata, hogy jól tervezze meg a különféle tevékenységek ellátásához szükséges előirányzatokat, felhasználja azokat, de ne is költsön többet a tervezettnél az egyes kategóriákban, szükség esetén viszont kellő időben átcsoportosításokat hajtson végre a különböző kategóriák pénzügyi fedezete között. Mindez látszólag egyszerű feladatnak tűnik, azonban valójában nem az, ha meggondoljuk, hogy pl. a könyvek rendelésük után általában 11 hét elteltével érkeznek be a könyvtárba, de vannak olyanok is, amelyek egy év elmúltával; vagy az év közben megjelenő új folyóiratok előfizetésére megfelelő tartalékösszeg szükséges stb. Azonnali intézkedést igényel, ha az előirányzat és a tényleges felhasználás között eltérés mutatkozik.

A pénzügyi gazdálkodással kapcsolatban a könyvtárnak kétféle jelentésre van szüksége: az egyiknek a kurrens állapotot kell rögzítenie kiadványtípusonként, kimutatva az előirányzatot, a feladott rendelések értékét és a ténylegesen felhasznált összegeket az adott időpontban. A másik jelentésben jelezni kell, hogy egy bizonyos időpontig a könyvtárnak mennyit lehet, illetve kell elköltenie pénzügyi keretéből, számításba véve a külföldi pénznemek árfolyamait is.

Jelenleg a könyvtárban a kurrens helyzetet feltáró jelentések 128-féle elszámolási rendszer által négyhetenként előállított adatösszesítések (3. és 4. táblázat) voltaképpen megfelelnek a korábbi rendszernek.

A táblázatok fontos, jövőre vonatkozó adatokat is tartalmaznak az időszaki és sorozati kiadványok beszerzésével kapcsolatban. Az InfoStar program alkalmazása lehetővé teszi a várható kiadások megtervezését az inflációs ráta és a valutaárfolyamok figyelembevételével valamennyi érintett országra. A rendszer alkalmazásával előállíthatók a rendelések, azokról különféle kimutatások, s az egyes pénzügyi alapokat terhelő kiadások jegyzékei is.

A *könyvkereskedői teljesítések* értékelési szempontjai: tájékoztatás a kapható kiadványokról, postai szállítás esetén a bérmentesítés, a könyvek ellátása megfelelő borítólappal, szükség esetén gondoskodás ex librőről, a számlák pontossága és késedelem nélküli benyújtása, értesítés a nem kapható kiadványokról, a tárgyköri specializáltság, a személyzet készségessége és udvariassága stb. Mindezek minőségi követelmények, s a tapasztalatok alapján könnyen értékelhetők. A mennyiségi vonatkozásokról azonban a legtöbb könyvtárban nincsenek adatok (pl. a megrendelt és szállított művek aránya, a rendelés feladása és a szállítás időpontja közötti időtartam, a nem kapható művek visszajelzéséig tartó idő stb.), pedig a könyvkereskedők teljesítményének értékelése szempontjából ezek is fontosak.

A könyvtár 10 könyvkereskedővel áll kapcsolatban; a legtöbb rendeltetést azonban csak négynek küldi. A mennyiségi jellegű adatok mind a 10 könyvkereskedőre az InfoStar programcsomag alkalmazásával rögzítik és feldolgozás végett az egyetem központi számítógépéhez továbbítják, amely ezeket az SPSS program szerint elemzi. Így lehetett a könyvkereskedők közül a legmegfelelőbbeket kiválasztani.

Az osztály munkafolyamatainak megszervezése és ellenőrzése szempontjából fontos szerep jut az ún. *kísérőkartonok* (routecards) adatainak. Ilyen 3,8x25 cm-es piros színű kartont kap az osztályra kerülő minden tizedik könyv. A kartonra rávezetik a beérkezés, a feldolgozás és a továbbítás, illetve a polcra kerülés időpontját, továbbá feltüntetik a késedelem okát is. Amikor a könyv polcra kerül, a karton adatait az InfoStar program alkalmazásával rögzítik. Az adatokat minden hónapban továbbítják az egyetem központi számítógépéhez, ahol az SPSS statisztikai program alapján elemzik őket. A kísérőlapokra rávezetett késedelmi okok alapján pontosan megállapítható, hogy hol vannak a munkaszervezés problematikus pontjai.

Részletes elszámolási ív a Westbourne Roadon működő könyvtár számára

Összesítés a könyvtári kiadásokról – 1985/6

Westbourne Road
1985. augusztus 16.
20. hét

	Keret	Monográfiák			Kötet- szám	Átlag- ár	Audiovizuális anyagok			Időszaki/ sorozati kiadványok		
		Célfel- adat	Lekötve	Kifi- zette			Keret	Lekötve	Kifi- zette	Keret	Becsült összeg	Kifi- zette
Oktatás	3400	1700	1566	559	89	6,28						
Oktatási gyakorlat	1500	750	1479	579	137	4,23		556	433			
Általános	99	50	13	166	16	10,38						
Összesen	4999	2500	3058	1304	242	5,39	1000	556	433	10 027	10 275 (970*)	790

* Időszaki/sorozati kiadványokra feladott rendelés összege.

Összesítő könyvtári elszámolási ív

Kiadásösszesítés – 1985/6

1985. augusztus 16.

Telephely	Monográfiák			Audiovizuális			Időszaki/ sorozati			Kötés		
	Keret	Lekötve	Kifi- zette	Keret	Lekötve	Kifi- zette	Keret	Becsült összeg	Kifi- zette	Keret	Lekötve	Kifi- zette
Gosta Green	10 233	5332	4266	135	470	395	7730	7730 1326*	798	300	133	84
Margaret Street	3500	1100	2653	1700	495	495	4200	4200 737*	530	200	0	0
Perry Barr	59 018	12 260	14 700	10 549	2601	2601	71 091	81 557 11 029*	9849	2000	1889	0
School of Music	4455	3392	1415	1200	478	37	1500	1429 105*	84	800	800	0
Westbourne Road	4999	3058	1304	1000	556	433	10 027	10 275 970*	790	200	0	0
Összesen	82 205	25 142	24 338	14 584	4600	3962	94 548	105 191 14 167*	12 051	3500	2822	84

Teljes kiadások összesítése *

	Könyv- tári anyagok	Kötés	BLCMP	CIRCO	Beren- dezés	Könyv- tárkö- zi köl- csönzés	MSC program	Online és Prestel	Iroda- szerek/ reprog- ráfia	Külön- féle hitel	Elöre nem látha- tó ki- adások	Össze- sen
Előirányzat	191 337	3500	29 000	30 000	5150	9000	3160	12 000	12 000		7818	302 965
Lekötve	134 933	2822	31 245	26 790	2319	569	-383	10 295	9662	2078		220 330
	43 909*											129 307*
Kifizetve	40 351	84	20 890	17 796	1841	227	-2471	5848	3581	2042		90 187

* A feladott időszaki/sorozati rendelések értéke becslés helyett.

A vezetési tájékoztatás értéke és költségeinek kérdése

Miképpen viszonyul a vezetési tájékoztatás értéke a ráfordított költségekhez? A válasz csak részben számszerűsíthető. A vezetési tájékoztatás feladataira az osztályon 1,5 teljes munkaidejű, nem felsőfokú végzettségű dolgozó munkabére esik; ehhez még hozzá kell adni annak az időnek költségkihatásait is, amelyet az osztályon belüli és kívüli vezetők a kapott elemzések értelmezésére fordítanak. Esetenként szükség lehet az így nyert adatok újraformulálására, ami további időt vesz igénybe és költségnövelő tényezőként jön számításba.

Hogy a vezetési tájékoztatás valóban jobb döntésekhez és tervezéshez vezet-e, csak akkor lehetne megmondani, ha ilyen tájékoztatás nélkül is megoldanák a jelentkező vezetési problémákat és a kétféle megoldási mód eredményeit lehetne összehasonlítani. Lehetetlen *menyiségileg* meghatározni azt az előnyt, amely a teljesebb és pontosabb információk révén érhető el a tervezésnél és a döntéshozatalnál. El lehet gondolkozni azonban azon, hogy az ilyen tájékoztatás nélkül hozott döntések és készült tervek *minőségileg* miben különböznenek amazoktól. Az alábbi példák érzékeltetik a különbséget.

A *tervezőmunka* egyik bonyolult kérdése a megfelelő személyi ellátottság mértékének objektív meghatározása a változó feltételek, illetve körülmények között. A terv elkészítésénél fontos a művek átlagárának és az inflációs rátának az ismerete, mivel csak így lehet megtervezni a rendelkezésre álló pénzügyi keret terhére beszerezhető kötetek számát, ami kihat a létszámszükséglet alakulására is. Az átlagár viszont nagymértékben összefügg a szakterületek jellegével; ezek súlya és jelentősége az egyetem oktató és kutató tevékenységében ugyancsak változik. A személyzeti igény megtervezését tovább bonyolítja, hogy az osztálynak a közelmúltban számos olyan feladatot kellett átvennie, amelyek nem tartoznak tipikusan feladatkörébe. Ezért hasznosnak mutatkozott a korábbi teljesítmények feltárása és elemzése; ez viszont ahhoz a következtetéshez vezetett, hogy célszerű felülvizsgálni a centralisztikus modellt és megfontolni számos technikai feladat más szervezeti egységnek való átadását.

Másik példa a *könyvkereskedői teljesítmény* megítélése. A gépileg rögzített ellenőrző adatok felhívták a figyelmet arra, hogy az egyik könyvkereskedő szállítási ideje meghosszabbodott, s a megrendelt és leszállított művek száma közötti arány is romlott. Kiderült, hogy pénzügyi nehézségei miatt egyes kiadók csak készpénzfizetés ellenében hajlandók neki könyveket adni. A könyvtár ezeknek a kiadók-

nak a könyveit ezután más könyvkereskedőknél rendelte meg. Szerencsére a könyvkereskedő idővel túljutott a kritikus perióduson, és teljesítménye ugyanolyan jó lett, mint korábban volt.

A *pénzügyi év vége* felé a pénzforrások ésszerű felhasználása a legtöbb könyvtárnak nem kis nehézséget okoz, akár a várható maradványok, akár a keretek elégtelensége miatt. Ilyenkor a naprakész elszámolási kimutatások nagy segítséget nyújtanak a vezetőknek az esetleg szükséges pénzügyi átcsoportosításokhoz vagy az átütemezéshez.

A könyvtári folyamatok automatizálásának lehetőségei

A könyvtári számítógépes rendszerek bevezetésének egyik indoka, hogy általuk a tervezéshez és a döntéshozatalhoz szükséges tájékoztatás megjavul, viszont kevés olyan rendszer létezik, amelynek megtervezésében kielégítően érvényesült volna ez a szempont.

A vezetési tájékoztatási rendszerek létrehozásánál nehézséget jelent, hogy a vezetők gyakran nem tudják kellőképpen meghatározni információs szükségleteiket, pedig ez fontos lenne e rendszerek hatékonysága szempontjából. A vezetők információs szükségleteit ugyanis már tervezéskor be kell építeni a kialakítandó rendszerekbe.

A jelenlegi szerzeményezési, katalogizálási és kölcsönzési automatizált rendszerek e tevékenységek lebonyolításának részletes adatait rögzítik. Célszerű lenne a bennük rögzülő információk minél változatosabb formában való kinyerése és hasznosítása. Pl. a BLCMP hálózatban a *rendelési rekord* az alábbi adatokat tartalmazza:

Szállító	Rendelési szám
Rendelési állapot	Katalógusfelvételi szám
Rendelés kelte	ISBN
Rendelés típusa	Formátum
Jelentés a szállítótól	Könyvtári rendelési szám
Utasítások	Szállítóra vonatkozó referencia
Megjegyzések	Könyvtári telephely
Pénzalap	Rendelt példányok
Becsült ár a rendeléskor	Kapott példányok
Rendelési forrás	Átvétel kelte
Számlaszám	Kifizetett ár
Raktári szám	Szakjelzet
Szerző	Cím
Többkötetes mű címe és (kötet)száma	Kiadás
Kiadó	Dátum
Időszaki/sorozati kiadvány címe	

A BLCMP az online pénzügyi elszámolásokon kívül *offline* vezetői tájékoztatási programmal is rendelkezik, amelynek alkalmazásával négyféle jelentést tud készíteni, korlátozottan rugalmas outputtal:

- ◆ könyvtári rendelési szám szerinti jegyzék,
- ◆ a kiadások szállítók szerinti kimutatása,
- ◆ a könyvtári telephelyek szerinti kiadások kimutatása,
- ◆ rendelési állapot és dátum szerinti jegyzék a nem teljesített rendelések felkutatására.

Az egyes rekordokban rögzített adatok az adatmezők tartalma közötti összefüggések feltárásával sokféle módon hasznosíthatók. Így pl. a szállítási időtartamoknak és a szállítások eredményességének a pénzalapok szerinti elemzése kimutatja azokat a szakterületeket, amelyeken a könyvtár vagy a szállítói nem eléggé sikeresek a dokumentumbeszerzésben.

Az "ideális" vezetési tájékoztatási rendszer

Az ideális vezetési tájékoztatási rendszer lehetővé teszi a használó számára:

- ◆ bármely adatmező tartalma szerint kiválasztani a rekordokat (pl. egy számlával kapcsolatos összes rendelési rekord megrendelése);
- ◆ a kigyűjtött rekordokat rendezni bármely mező vagy azok kombinációja szerint;
- ◆ a kigyűjtött rekordok tartalma bármely részét kiírni a használó által kívánt formátumban;
- ◆ a numerikus műveleteket elvégezni az egyes rekordok numerikus adatokat tartalmazó mezőiben, valamint a különböző rekordok között ezekre az adatokra (összeadás, kivonás, szorzás, osztás, átlagszámítás stb.);
- ◆ a jelentésből külön fájlt készíteni későbbi kiírás céljából vagy egyéb tárolóba átvinni, más számítógépes rendszerbe is;
- ◆ az outputot online elkészíteni és vizsgálni.

Ezek a követelmények még hangsúlyosabbak lesznek, ha azt várjuk el a rendszertől, hogy mindegyik műveletet online végezze el. A bármely adatmező tartalma szerinti szabad válogatás kétféleképpen lenne megvalósítható. Az egyik megoldás az, hogy mindegyik rekordhoz valamennyi adatmezőjének figyelembevételével index készülne. Ez viszont megfelelő tárolási kapacitást igényel és szükségessé teszi az indexnek naprakész állapotra hozását mindannyiszor, valahányszor a felvételben változás történik. Egy másik megoldási mód valamennyi felvétel

megvizsgálása abból a szempontból, hogy megfelel-e a válogatási kritériumoknak. Ez viszont rendkívül időigényes feladat lenne nagy állományok (fájlok) esetén és nagymértékben megnövelné a válasszási időt, ami komoly problémákat okozhat.

Napjainkban már számos mikroszámítógépes adatbázis-kezelő programcsomag létezik, amelyek lehetővé teszik ezeknek a funkcióknak elvégzését (pl. InfoStar, dBaseII/III, DMS). A megoldás talán az lehetne, hogy a kívánt rekordokat a fő (rendelési) fájlból ki kellene válogatni és e rekordok megfelelő tartalmait letölteni mikroszámítógépes elemzés céljából.

A jól megtervezett és kialakított vezetési tájékoztatási rendszerek sok segítséget nyújthatnak a könyvtárosoknak a szűkös pénzügyi források és személyzeti ellátottság viszonyai között a lehetőségek megválasztásában, a stratégiai tervezés megjavításában. A megfelelő segítséget azonban csak akkor fogják megkapni ezektől a rendszerektől, ha már a rendszerek tervezési szakaszában bejelentik igényeiket az automatizált rendszerek tervezőinek és előállítóinak, különben a szükséges információkat ezek a rendszerek sem fogják rendelkezésükre bocsátani.

Irodalom

- [1] VAN DUSSELDORP, R.: Some principles for the development management information systems. = JOHNSON, Ch. B.—KATZENMEYER, W. G. (eds.): Management information systems in higher education: the state of the art. Duke University Press, 1969. p. 29—41.
- [2] GORRY, G. A.—MORTON, M. S.: A framework for management information systems. = Sloan Management Review, 1971. 13. sz. p. 55—70.
- [3] HUSSAIN, K. M.: Information systems: basic concepts. = Organisation for Economic Co-operation and Development, 1977. p. 14—27.
- [4] HUSSAIN, K. M.: Life cycle of an information systems. = Organisation for Economic Co-operation and Development, 1977. p. 29—42.
- [5] KEEN, P. G. W.: Decision support systems: a research perspective. = FICK, G.—SPRAGUE, R. (eds.): Decision support systems: issues and challenges. Pergamon, 1980. p. 65—66.
- [6] CORTEZ, E. M.: Library automation and management information systems. = Journal of Library Administration, 1983. 4. sz. p. 21—33.
- [7] DUBEY, Y. P.: Decision support system in the management of resource-sharing networks. = Information Technology and Libraries, 1984. 3. sz. p. 245—254.

/LANTZ, B.: Evaluation of technical services functions: towards a management information system. = Journal of Librarianship, 18. köt. 4. sz. 1986. p. 257—279./

(Balázs János)